МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: Доходи державного бюджету України: формування і резерви зростання

Здобувач вищої освіти II рівня, I курсу, групи ФМУПз-23-1,

спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»,

освітня програма Управління публічними фінансами

_____ Коротких Ангеліни Іванівни
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник _____ Новицька Олена Валеріївна
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної програми _____ Гордей Оксана Дмитрівна
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання

Допущено до захисту рішенням кафедри публічних фінансів
Протокол від «14» 01 2025 р. №14

Завідувач кафедри _____ Гордей Оксана Дмитрівна
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2025

Реєстрація № 4 31.01.2025 _____
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту _____ _____
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результати захисту 76 балів 4 (добре) 03.02.2025 _____
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії _____ М. Г. Бандарук
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____ О. Д. Горбей
(підпис) (ініціали, прізвище)
_____ Ю. М. Давиденко
(підпис) (ініціали, прізвище)
_____ А. В. Бурлек
(підпис) (ініціали, прізвище)

секретар _____ В. Ю. Мелешенко

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П. І. П.: голови комісії, членів комісії, секретаря, підпис
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	Від 0 до 10	5		Голова ЕК Бондарчук Н.Т. Член ЕК Гордей О.Д. Довиденко Н.М. Бурлак Н.В. Секретар Шепеленко В.Ю.
2. Роздатковий матеріал	Від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	Від 0 до 25	21		
5. Апробація (участь в конференціях)	Від 0 до 10	5		
Разом балів	Від 0 до 50	36	40	
Загальна кількість балів	Від 0 до 100	76		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П. І. П.: голови комісії, членів комісії, секретаря, підпис
76	C	4 (добре)	03.02.2025	

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	Б	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	ЄХ	2 (незадовільно)

Факультет/навчально-науковий інститут Фінансів та цифрових технологій

Кафедра Публічних фінансів

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Освітня програма Управління публічними фінансами

Затверджую

Завідувач кафедри Гордей Оксана Дмитрівна

«26» 02 2024

Завдання на кваліфікаційну роботу (проєкт)

здобувачу вищої освіти

Коротких Ангеліні Іванівні

1. Тема кваліфікаційної роботи (проєкту)

Доходи державного бюджету України: формування і резерви зростання

Затверджена наказом ректора від «09» 01 2024 № 20

2. Строк здачі закінченої роботи грудень 2024

3. Мета роботи: дослідити структуру та динаміку доходів і видатків державного бюджету України, виявити основні проблеми його формування та розподілу, а також розробити рекомендації щодо підвищення ефективності бюджетної політики.

Об'єкт дослідження: доходи та видатки державного бюджету України.

Предмет дослідження: механізми формування доходів і розподілу видатків державного бюджету України.

Орієнтовна база дослідження: нормативно-правові акти України, що регулюють бюджетну політику, статистичні дані Державної казначейської служби та Міністерства фінансів України, аналітичні звіти Рахункової палати, наукові праці з питань бюджетної системи та державних фінансів, а також звіти міжнародних фінансових організацій, таких як Міжнародний валютний фонд та Світовий банк. Додатково використано матеріали періодичних видань, офіційних веб-ресурсів та експертні аналітичні огляди.

4. Перелік графічного матеріалу Рисунки.

5. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом)

Вступ

Розділ 1. Теоретико–методологічні аспекти формування доходів державно бюджету України

1.1. Підходи до вивчення економічної сутності доходів державного бюдж склад, класифікація та джерела формування бюджету

1.2. Основні виклики та проблеми у процесі формування доходів державн бюджету

1.3. Нормативно-правова база для формування дохідної частини бюджету України

Розділ 2. Аналіз стану надходжень доходів до державного бюджету Україн 2019-2023 роки

2.1. Аналіз нормативно-правової бази фінансового забезпечення місцевих бюджетів України.

2.2. Основні аспекти формування податкових надходжень Державного бю України

2.3. Аналіз неподаткових та інших джерел доходів Державного бюджету України

Розділ 3. Шляхи покращення системи формування доходів державного бюд України та резерви їх зростання в умовах сучасної економіки

3.1. Міжнародний досвід формування дохідної частини державного бюдже можливості його використання в умовах країни

3.2. Шляхи покращення механізму формування доходної частини Державн бюджету України

Висновки

Список використаних джерел

Додатки

7. Календарний план виконання

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів робо	
		За планом	Фактично
1	2	3	4
1.	Затвердження теми роботи в результаті опрацювання та обговорення з науковим керівником у відповідності до освітньо-професійної програми	01.02.2024 – 12.03.2024	06.03.2024
2.	Узгодження проекту плану та завдання	до 30.05.2024	25.05.2024

	до випускної кваліфікаційної роботи		
3.	Представлення І розділу випускної кваліфікаційної роботи науковому керівникові	до 10.09.2024	09.09.2024
4.	Представлення ІІ розділу випускної кваліфікаційної роботи науковому керівникові	до 20.10.2024	16.10.2024
5.	Представлення ІІІ розділу випускної кваліфікаційної роботи науковому керівникові	10.11.2024	05.11.2024
6.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень наукового керівника та подання її на повторну перевірку	15.11.2024	13.11.2024
7.	Проходження попереднього захисту кваліфікаційної роботи	18.11 -22.11.24	22.11.2024
8.	Проходження перевірки кваліфікаційної роботи на академічний плагіат та отримання довідки зі звіту Unicheck	03.12 -13.12.24	13.12.2024
9.	Отримання відгуку наукового керівника кваліфікаційної роботи	13.01-24.01.25	15.01.2025
10.	Рецензування кваліфікаційної роботи	27.01 - 31.01.25	28.01.2025
11.	Оформлення та подання випускної кваліфікаційної роботи в переплетеному вигляді у супроводженні необхідних документів (автореферат, завдання, ілюстрований матеріал), відгук та зовнішня рецензія	03.02 - 07.02.25	03.02 - 07.02.25
12.	Захист роботи ЕК	03.02 – 04.02.25	03.02.2025

8. Дата видачі завдання «10» 02 2024

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проєкту) _____ Новицька О.В.
(підпис) (прізвище, ініціали)

10. Гарант освітньо-професійної програми _____ Гордей О.Д
(підпис) (прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ Коротких А.І.
(підпис) (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Доходи державного бюджету України: формування і резерви зростання

Мета дослідження – проаналізувати процес формування доходів державного бюджету України, визначити основні фактори, що впливають на їх обсяг, а також виявити потенційні резерви зростання бюджетних надходжень.

Завданням роботи є: дослідити теоретичні засади формування доходів державного бюджету та їхню роль у фінансовій системі країни. Проаналізувати структуру та динаміку доходів державного бюджету України за останні роки. Оцінити вплив макроекономічних факторів на бюджетні надходження, зокрема податкової політики, рівня тіньової економіки та економічного зростання. Визначити основні проблеми та ризики у сфері наповнення державного бюджету. Виявити потенційні резерви збільшення доходної частини бюджету, зокрема через удосконалення податкового адміністрування, боротьбу з ухиленням від сплати податків і залучення додаткових джерел фінансування. Розробити пропозиції щодо підвищення ефективності бюджетної політики України та оптимізації податкової системи.

Предметом дослідження є процес формування доходів державного бюджету України та резерви їх зростання.

Об'єктом дослідження є доходи державного бюджету України та фактори, що впливають на їх формування.

За результатами дослідження сформульовано висновки та розроблено пропозиції щодо удосконалення процесу формування доходів державного бюджету України та виявлення резервів їх зростання.

Одержані результати можуть бути використані у діяльності державних фінансових органів, а також при викладанні дисциплін з бюджетної політики та публічних фінансів.

Ключові слова: державний бюджет, доходи бюджету, податкова система, податкове адміністрування, бюджетна політика, фінансові ресурси, тіньова економіка, резерви зростання.

Кваліфікаційна робота містить 57 сторінок, 48 найменувань, а також 6 таблиць та 11 рисунків, використаних джерел 48 найменувань,5додатків.

Рік виконання кваліфікаційної роботи : 2024.

Рік захисту роботи: 2025.

ABSTRACT

State Budget Revenues of Ukraine: Formation and Growth Reserves

The purpose of the study is to analyze the process of forming the state budget revenues of Ukraine, identify the main factors affecting their volume, and uncover potential reserves for increasing budgetary revenues.

The tasks of the research include: studying the theoretical foundations of the formation of state budget revenues and their role in the financial system of the country; analyzing the structure and dynamics of state budget revenues in Ukraine over recent years; assessing the impact of macroeconomic factors on budgetary revenues, particularly tax policy, the level of the shadow economy, and economic growth; identifying key issues and risks in the field of state budget formation; uncovering potential reserves for increasing budget revenues, specifically through improving tax administration, combating tax evasion, and attracting additional financing sources; and developing proposals for improving the effectiveness of Ukraine's budgetary policy and optimizing the tax system.

The subject of the study is the process of forming state budget revenues of Ukraine and the reserves for their growth.

The object of the study is the state budget revenues of Ukraine and the factors affecting their formation.

Based on the research findings, conclusions are formulated and proposals are developed regarding the improvement of the process of forming state budget revenues and identifying reserves for their growth.

The results obtained can be used in the activities of state financial bodies, as well as in teaching courses on budget policy and public finance.

Keywords:state budget, budget revenues, tax system, tax administration, budget policy, financial resources, shadow economy, growth reserves.

The qualification thesis consists of 57 pages, 48 sources, and includes 6 tables and 11 figures, with 48 sources used and 5 appendices.

Year of thesis completion: 2024
Year of thesis defense: 2025.

ЗМІСТ

ВСТУП 3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ 6
1.1. Підходи до вивчення економічної сутності доходів державного бюджету, їх склад, класифікація та джерела формування бюджету 6
1.2. Основні виклики та проблеми у процесі формування доходів державного бюджету 11
1.3. Нормативно-правова база для формування дохідної частини бюджету України 14
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СТАНУ НАДХОДЖЕНЬ ДОХОДІВ ДО ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ЗА 2019-2023 РОКИ 18
2.1. Оцінка складу та динаміки доходів Державного бюджету України 18
2.2. Основні аспекти формування податкових надходжень Державного бюджету України 21
2.3. Аналіз неподаткових та інших джерел доходів Державного бюджету України. 26
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА РЕЗЕРВИ ЇХ ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ 32
3.1. Міжнародний досвід формування дохідної частини державного бюджету та можливості його використання в умовах країни 32
3.2. Шляхи покращення механізму формування доходної частини Державного бюджету України 38
ВИСНОВКИ 43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 45

ВСТУП

Актуальність теми. Фінансова стабільність та ефективність управління державою значною мірою залежать від наповнення бюджету. Актуальність аналізу процесів формування доходів зумовлена потребою в пошуку резервів їхнього зростання та оптимізації податкової політики.

Фінансові надходження держави забезпечують її здатність виконувати ключові функції, зокрема оборону, державне управління, захист правопорядку та надання соціальних послуг у сфері медицини та освіти. На тлі нинішніх подій головний акцент у бюджетній політиці робиться на фінансування оборонних потреб. Військовий конфлікт значно змінив підходи до формування та розподілу державних фінансів.

З огляду на умови воєнного стану, зниження економічної активності та масштабну еміграцію населення через військові дії, аналіз сучасних тенденцій у формуванні доходів державного бюджету України стає вкрай важливим.

Формування доходів бюджету України є темою, яка тривалий час перебуває у центрі уваги вітчизняних науковців і практиків. Однак більшість досліджень стосувалися бюджетного процесу в мирні періоди. Натомість вплив війни на бюджет залишається недостатньо вивченим, що зумовлює актуальність аналізу доходів державного бюджету під час воєнного стану. Науковці вже розробили численні теоретичні та практичні рекомендації щодо цього питання.

Теоретичні та практичні аспекти формування доходів державного бюджету покладені в основу досліджень Качалуга С. В., Лисяк Л. В., Дем’янишин В. Г., Ситник Н. С., Миськів Г. та інших.

Проблематиці формування доходів державного бюджету в умовах криз і війни приділили увагу такі науковці, як Дубенко М. І., Данилюк М. М., Сироветник О.С., Тарасюк М. В. та ін. Однак, як вже зазначалося, більшість дослідників аналізували доходи бюджету в стабільні періоди, оминаючи контекст військових дій.

Це вкотре підкреслює значущість обраного напряму дослідження.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у вивченні теоретичних аспектів формування доходів державного бюджету та практичних підходів до їх реалізації в умовах воєнного стану з подальшим обґрунтуванням заходів щодо підвищення ефективності бюджетної політики.

У межах роботи були визначені такі основні завдання:

– дослідити сутність категорії «доходи державного бюджету» та охарактеризувати їх класифікаційні ознаки;

– проаналізувати проблеми та виклики, які виникають під час формування доходів бюджету;

– розглянути законодавче регулювання у сфері бюджетних доходів та оцінити їх вплив на функціонування держави;

– провести аналіз структури та складу доходів Державного бюджету України;

– дослідити податкові та неподаткові надходження до бюджету;

– оцінити інші джерела наповнення державної казни;

– розглянути міжнародний досвід формування дохідної бази бюджету та можливості його впровадження в Україні;

– запропонувати рекомендації щодо вдосконалення механізму наповнення дохідної частини бюджету.

Об'єктом дослідження є доходи Державного бюджету України та резерви їх зростання.

Предметом аналізу є економічні відносини, які формуються в процесі складання Державного бюджету України, з фокусом на пошук резервів для зростання доходів.

Методи дослідження. В основі дослідження лежать загальнонаукові методи, серед яких: системний підхід – для теоретичного визначення характеру доходів державного бюджету, історичний метод – при аналізі розвитку бюджету і доходів; методи порівняльного аналізу та синтезу – для виявлення закономірностей змін у доходах бюджету; статистичні методи

(групування, порівняння) – для оцінки функціонування системи доходів державного бюджету України; графічний метод – для відображення основних тенденцій формування доходів бюджету.

Практична цінність результатів дослідження полягає в тому, що рекомендації автора можуть бути використані в майбутніх наукових роботах, орієнтованих на вивчення можливостей для зростання доходів Державного бюджету України.

Структура дипломної роботи включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, який містить 48 найменувань, а також 6 таблиць та 11 рисунків.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

1.1. Підходи до вивчення економічної сутності доходів державного бюджету, їх склад, класифікація та джерела формування бюджету

Доходи державного бюджету формують основу фінансово-бюджетної політики держави. Вони сприяють перерозподілу ВВП і є значущим інструментом економічного регулювання. Крім того, їхній рівень характеризує ефективність промисловості з точки зору створення доданої вартості, попиту та споживання, що безпосередньо впливає на прибутковість підприємств.

Надходження до державного бюджету України мають вирішальне значення для забезпечення діяльності держави та виконання нею функцій. Головним правовим документом, який регулює питання «доходів державного бюджету», є Бюджетний кодекс України (далі – БКУ) [1]. У цьому законі визначено суть поняття, а також основні параметри, склад, класифікацію та інші аспекти формування доходів.

Доходи бюджету, відповідно до норм БКУ, включають податкові, неподаткові та інші надходження, що є безповоротними і регулюються законодавством України. Вони охоплюють трансферти, плату за адміністративні послуги та доходи, отримані бюджетними установами [1].

Описане вище розуміння доходів держбюджету як економічної категорії часто зустрічається в наукових роботах і офіційних документах. На його основі були сформульовані різні підходи, наведені в таблиці 1.1.

Доходи державного бюджету є об'єктивною категорією, що має певне цільове призначення і слугує фінансовою основою для виконання державою своїх функцій.

Таким чином, різні науковці по-різному трактують категорію «доходи державного бюджету», але загалом їхні думки сходяться на визначенні

доходів як фінансового забезпечення якісного та всебічного виконання державою своїх функцій, підтримання обороноздатності, соціального захисту, соціально-економічного розвитку та інших покладених на неї функцій.

Таблиця 1.1

Підходи до розкриття сутності дефініції «доходи бюджету»

Джерело	Трактування поняття
Бюджетний кодекс України [1]	«Доходи бюджету – кошти, що надходять в безоплатному і безповоротному порядку відповідно до державного законодавства в розпорядження органів державної влади, органів державної влади суб'єктів держави та органів місцевого самоврядування»
Загородній А.Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т.С. [2, с. 137]	«Доходи держави як сукупність різноманітних грошових надходжень держави для виконання її завдань і функцій»
Качула С.В, Павлова Г.Е., Добровольська Л.В., Катан Л.І. [3, с. 63]	«Державні доходи - це грошові відносини з приводу розподілу вартості валового внутрішнього продукту, це частина внутрішнього валового продукту, що використовується державою для здійснення своїх функцій»
Тарасюк М. В. Сировєтник О.С. [4, с. 95]	«Доходи бюджету являють собою еквівалентну суму коштів, які є в розпорядженні країни для виконання своїх функцій і задоволення потреб її народу»
Маркун Ю. І., Гусаревич Н. В. [5, с. 32]	«Доходи бюджету представляють собою частину бюджетних відносин, пов'язаних з формуванням фондів грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні органів державної влади та місцевого самоврядування»
Рожко О., Ткаченко Н., Коваленко Ю. [6, с. 335]	«Доходи державного бюджету у складі державних доходів відіграють надзвичайно важливе значення і, навіть, вирішальне у реалізації основних напрямків соціально-економічної політики держави та адміністративно-територіальних формувань»

Джерело: складено автором.

При формуванні доходів бюджету головними принципами є фіскальна та економічна ефективність разом із соціальною справедливістю (рис. 1.1) [7, с.49]

Рис. 1.1. Принципи формування доходів бюджету

Тепер розглянемо ключові аспекти класифікації доходів державного бюджету.

За допомогою бюджетної класифікації можна систематизувати різні види доходів, що є основою для аналізу та забезпечення порівнянності бюджетних показників на національному і міжнародному рівнях. Вона дозволяє своєчасно виявляти недоліки у формуванні бюджетних доходів, приймати необхідні рішення та обґрунтовувати наступні дії для усунення таких недоліків. Як передбачено статтею 9 Бюджетного кодексу України [1], класифікація бюджетних доходів містить такі розділи (рис. 1.2).

Крім офіційної класифікації, в науковому середовищі використовуються й інші класифікації. Наприклад, доходи поділяються на доходи загального фонду та спеціального фонду (на відміну від доходів загального фонду, які відрізняються тим, що такі доходи мають чітке цільове спрямування), залежно від того, до якого фонду вони зараховуються [3, с. 63].

За твердженням Дем'янишина В.Г., Кириленка О.П. та Лободіної З.М., доходи поділяються залежно від джерела на внутрішні (податки, трансферти з бюджету, доходи від приватизації тощо) та зовнішні (трансферти від міжнародних організацій, інших країн і подібні надходження) [8, с. 81].

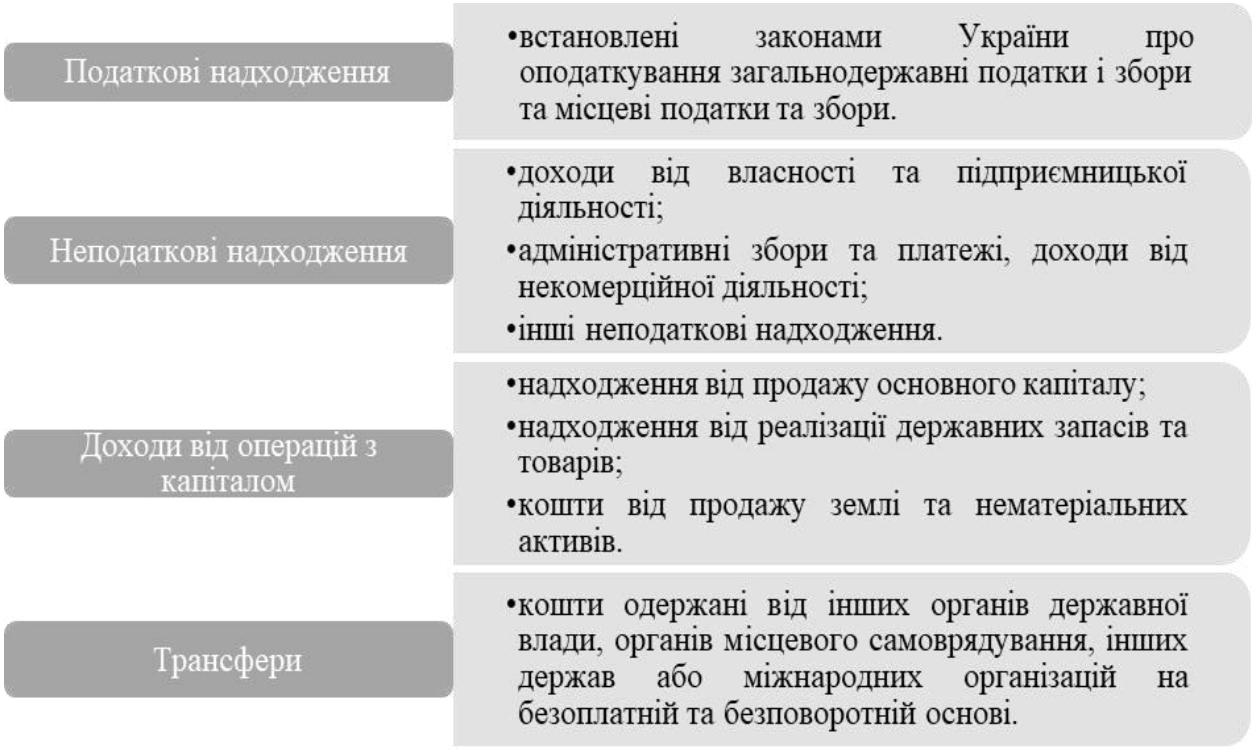

Рис. 1.2. Бюджетна класифікація доходів бюджету [1].

Окрім того, існує класифікація за рівнем включеності в бюджет. За цією ознакою доходи поділяються на постійні (повністю входять до бюджету) та регульовані доходи (встановлена законодавством частка зібраних доходів, яка включається до бюджету, визначена у відсотках) [8, с. 121].

Розглянемо детально склад доходів Державного бюджету України.

Податкові надходження – це сума загальнодержавних і місцевих податків, зборів та інших обов'язкових платежів, що визначаються податковим законодавством України. Вони займають значну частину доходів Державного бюджету, тому важливо детально розглянути їх класифікацію (див. рис. 1.3).

Відповідно до Бюджетного кодексу України, неподаткові надходження є однією з категорій доходів Державного бюджету, які держава отримує від власності, підприємницької діяльності, фінансових санкцій та інших джерел, що не пов'язані з обов'язковими податками, зборами чи платежами (рис. 1.4).

Рис. 1.3. Склад податкових надходжень до Державного бюджету України [9].

Джерела доходів від операцій з капіталом включають:

а) кошти від продажу основних засобів;

б) доходи від реалізації товарних запасів держави;

в) надходження від продажу землі та нематеріальних активів [1].

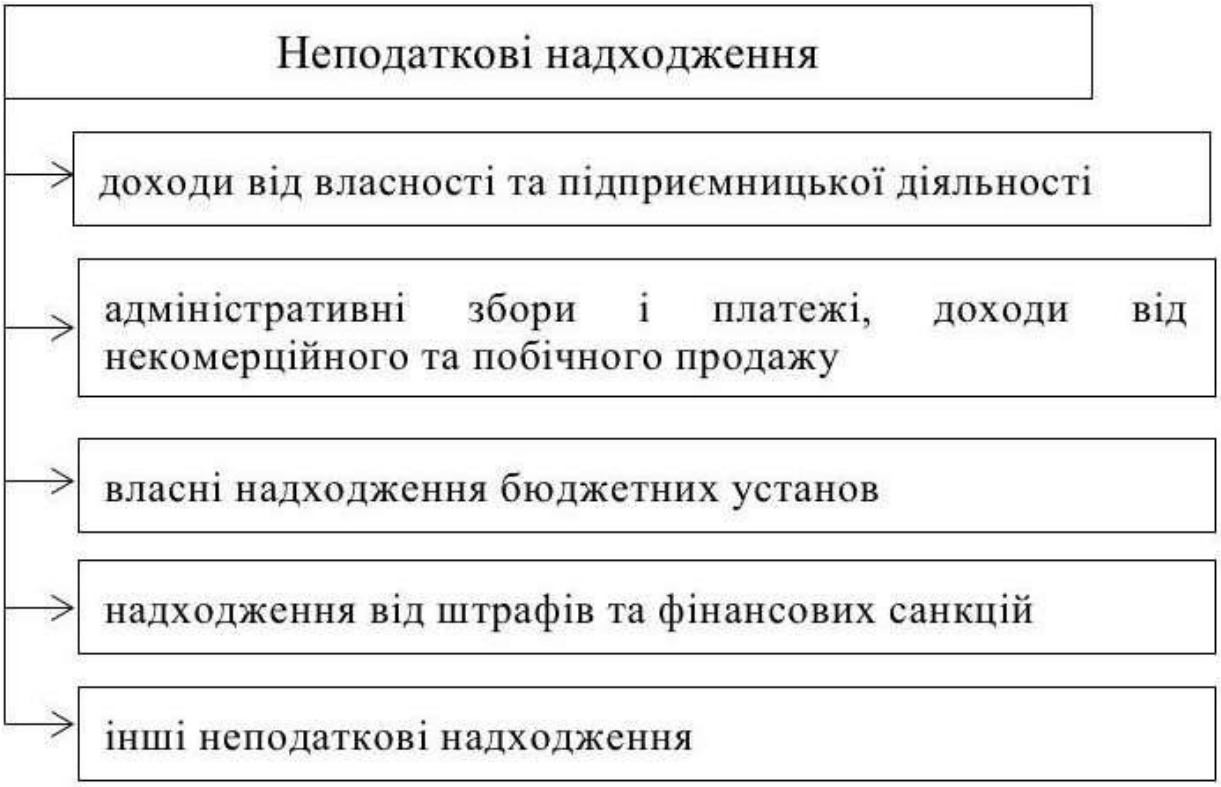

Рис. 1.4. Види неподаткових надходжень до державного бюджету [1]

Трансферти – це фінансові надходження, які надходять безоплатно від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, іноземних урядів чи міжнародних інституцій, що не підлягають поверненню [11, с. 99].

Відповідно до міжнародної системи GFSM 2001 року, доходи поділяються на кілька категорій:

- податки;
- соціальні внески;
- трансферти;
- інші надходження [12].

Отже, можна стверджувати, що формування доходів бюджету України є важливою частиною фінансової системи. Вони виконують не лише функцію підтримки існуючих потреб країни, а й сприяють розвитку соціально-економічного середовища, зміцненню інститутів влади та покращенню умов життя населення. Раціональне управління цими доходами – це гарант успішного прогресу країни та її інтеграції в світову економіку.

Розрізняють кілька критеріїв для класифікації доходів бюджету, основним з яких є бюджетний. Він передбачає поділ на податкові, неподаткові, доходи від операцій з капіталом і трансфертні доходи. Крім того, існує поділ за способом залучення (внутрішні та зовнішні), за частотою виникнення (регулярні та нерегулярні), а також за повнотою зарахування (фіксовані та регульовані).

1.2. Основні виклики та проблеми у процесі формування доходів державного бюджету

Доходи державного бюджету в умовах сучасних економічних трансформацій виконують роль фінансової основи держави та важливого засобу впливу на соціально-економічний розвиток. Тому питання їх формування та раціонального використання мають особливу значущість.

Незважаючи на активну роботу науковців над поліпшенням механізмів формування дохідної частини Державного бюджету і пошуком додаткових

джерел її зростання, залишається низка невирішених проблем. Це, зокрема, дефіцит бюджету, щорічне невиконання планових показників, відсутність належного контролю за доходами, неузгодженість складу доходів загального і спеціального фондів, труднощі із впровадженням стратегічного планування та недоліки бюджетно-податкової політики [13, с. 42].

Причиною зменшення доходів до Державного бюджету є наявність багатьох податків і зборів, що мають незначний фіскальний вплив і практично не збільшують дохідну частину. Зниження доходів бюджету – поширена проблема, з якою стикаються навіть розвинуті країни. В Україні ж додатковим фактором є скорочення промислового виробництва, пов’язане з втратою робочої сили через виїзд працівників. Це може призвести до невиконання плану надходжень, оскільки менші обсяги виробництва означають зниження податкових відрахувань [14, с. 556].

Також основні проблеми зображені на рисунку 1.5.

На сучасний стан доходів Державного бюджету впливають коливання ВВП, військові конфлікти на Сході України та анексія територій. Це вимагає пошуку нових підходів до покращення механізму наповнення бюджету.

В сучасних реаліях актуальним стає питання формування достатнього рівня доходів бюджету держави та ефективного управління цими ресурсами. Економічна нестабільність, недоліки в законодавчому регулюванні бюджетного процесу та застарілі підходи до формування бюджетної системи ускладнюють процес наповнення бюджету, що гальмує розвиток економіки й соціальної сфери України [15, с.119].

Проблема формування доходів бюджету України також криється у недосконалості бюджетного та податкового законодавства. Це значно ускладнює отримання податкових надходжень і створює додаткові ризики через політичні та інституційні чинники.

Збільшення податкових надходжень за рахунок платників податків, тобто за рахунок знаходження нових джерел оподаткування і підвищення ставок податків, що в першу чергу призводить до ухилення сплати податків і ненадходження доходів.
Відтік іноземних інвестицій та нестабільність національної валюти, що призводить до скорочень на підприємствах, зменшення обсягів їх виробництва або взагалі їх закриття.
Зростання інфляції, що перш за все відображається в імпортних товарах, і завдяки цьому відбувається зменшення ввезення товарів.
Ухилення від сплати податків не тільки підприємств, які по різних причинах не мають можливості сплачувати податки, але й поширюється тенденція до несплати податків фінансово здорових підприємств.
Зменшилися надходження рентної плати за транспортування.
Значне зменшення податку на міжнародну діяльність та зовнішні операції, що пов'язане зі зменшенням обсягів зовнішньоторговельних операцій.
Зменшення доходів від власності та підприємницької діяльності до державного бюджету, причиною якого стала відсутність коштів, що перераховуються до бюджету НБУ.
Зменшення надходженням адміністративних зборів і платежів.

Рис. 1.5. Основні проблемами формування доходів Державного бюджету України

Несистемний підхід до податкових пільг та їхнє надмірне використання для окремих компаній призводять до підвищення податкового навантаження на інші бізнеси, змушуючи їх приховувати доходи, що, у свою чергу, зменшує базу оподаткування [16].

Зосередження податкової системи виключно на фіскальній функції та недооцінка ролі інновацій і підтримки бізнесу створює труднощі для соціально-економічного зростання держави [17, с. 243].

На тлі сучасного стану бюджетної політики й кризових явищ, що виникають через соціальні, політичні й економічні фактори, перспективи державного бюджету України виглядають нестабільними.

Таким чином, держави повинні формувати бюджетну політику таким чином, щоб зменшити бюджетний дефіцит. Це можна зробити шляхом одночасного впровадження заходів, які збільшують бюджетні доходи та зменшують державні видатки. До таких заходів належать: інвестування бюджету в розвиток галузей, які пов'язують наукові результати з виробництвом і визначають рівень економічної могутності країни; використання субсидій та дотацій для створення сприятливих умов ведення бізнесу та стимулювання виробництва; залучення іноземного капіталу в Україну.

1.3. Нормативно-правова база для формування дохідної частини бюджету України

Правові норми, що регулюють дохідну частину державного бюджету, визначені такими документами, як Конституція України, Бюджетний, Податковий та Митний кодекси, Закони України щодо Державного бюджету на поточний рік, укази Президента, постанови Кабінету Міністрів, а також положення, інструкції, листи та інші нормативно-правові акти, що стосуються оподаткування та бюджетної політики.

Конституція України встановлює основні засади бюджетної системи України та визначає правовий статус основних учасників бюджетного процесу. Однак важливо зазначити, що Конституція через свою унікальну правову природу є особливим конституційно-правовим актом, і з цієї причини в юридичній науці можуть виникати суперечки щодо включення Конституції як елемента особливої галузі права [18].

Бюджетний кодекс України є основоположним документом, що визначає принципи та правила функціонування бюджетної системи, організації бюджетного процесу, міжурядових фінансових відносин і контролю за виконанням норм законодавства.

Ці положення спрямовані на досягнення кількох важливих цілей. По-перше, це створення логічно організованого, єдиного структурованого

набору положень, що регулюють ключові аспекти бюджетної системи. По-друге, охопити бюджетний процес у всій його повноті. По-третє, він має на меті зберегти оригінальні риси Кодексу і покликаний підтримувати статус Кодексу при внесенні до нього змін і доповнень.

Бюджетний Кодекс регламентує основні аспекти бюджетних правовідносин, об'єднуючи й впорядковуючи важливі положення з цієї тематики (рис. 1.6).

Закон про Державний бюджет України на поточний рік є основним документом, який регламентує бюджетну політику, затвердження бюджету та напрямки його реалізації за надходженнями і видатками. Цей закон також упорядковує процес акумулювання доходів бюджету, сприяючи ефективній взаємодії між платниками податків і державою.

До документів, що визначають законодавче регулювання доходів державного бюджету, включаються нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади та місцевих органів самоврядування, які приймаються на основі Бюджетного та Податкового кодексів [10, с. 41].

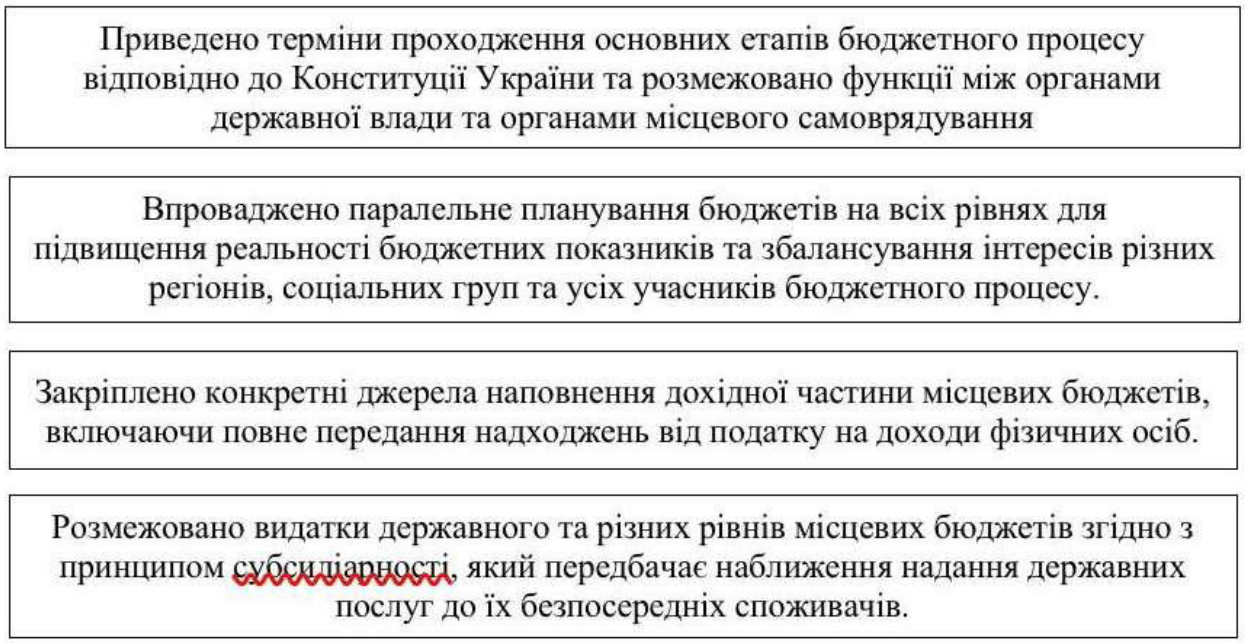

Рис. 1.5. Ключові аспекти, які зображені в Бюджетному кодексі України [1].

Завдяки прийняттю Податкового кодексу України вдалося систематизувати податкове законодавство, що стало основою для ефективного наповнення державного бюджету за рахунок податків і зборів [19].

До нормативно-правових актів, що регулюють надходження до бюджету, належать також документи, підготовлені та видані Державною податковою та митною службою, Службою економіки та безпеки, Міністерством фінансів України, Міністерством фінансів, державними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування [20].

Чому якісне законодавче регулювання доходів бюджету України є таким важливим? Тому що ці доходи є вирішальними для фінансування державного бюджету, а також для стимулювання соціально-економічного розвитку на всіх рівнях – від загальнодержавного до регіонального [21, с. 99]. Окрім цього, доходи бюджетів забезпечують фінансову підтримку для населення, дозволяючи державі виконувати свої соціальні зобов'язання. Вони є основою для впровадження програм, спрямованих на поліпшення добробуту громадян, розвиток інфраструктури та підтримку таких важливих сфер, як освіта, охорона здоров'я, культура тощо.

Бюджетна система України зазнає постійного вдосконалення та адаптації до динамічних змін у соціально-економічному середовищі. Бюджетний кодекс та інші законодавчі акти забезпечують прозорість і відповідальність у витрачанні коштів, а також ефективне управління фінансовими ресурсами.

В підсумку можна сказати, що формування доходів Державного бюджету України забезпечується нормативно-правовими документами, поділеними на загальну та спеціальну частини.

У загальній частині нормативно-правового регулювання відображені положення Конституції України, Бюджетного кодексу України та Закону «Про Державний бюджет України», які регулюють бюджетну політику,

порядок затвердження бюджету і основні напрями виконання дохідної та видаткової частини.

Спеціальна частина включає Податковий кодекс України та акти Кабінету Міністрів України, що регулюють адміністрування і справляння податків як основне джерело доходів Державного бюджету. Також варто врахувати, що підзаконні акти Уряду регламентують боргову політику, яка через запозичення впливає на доходи бюджету.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ СТАНУ НАДХОДЖЕНЬ ДОХОДІВ ДО ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ЗА 2019-2023 РОКИ

2.1. Оцінка складу та динаміки доходів Державного бюджету України

Ефективність використання фінансових ресурсів значно покращується завдяки активним економічним методам і стимулам на всіх етапах кругообігу капіталу, який включає етапи розширеного національного відтворення. Важливою умовою є узгодженість дій економічних, правових і адміністративних інструментів, які охоплюють всі аспекти суспільного відтворення та руху капіталу й доходів бюджету.

Важливо зазначити, що нинішній рівень Державного бюджету України не відповідає обсягам завдань, які має виконувати держава. Питання формування бюджетних доходів є важливим елементом для забезпечення економічної стабільності, підвищення рівня життя населення та стимулювання соціально-економічного розвитку. Зростання державних витрат сприяє збільшенню сукупного попиту, що позитивно впливає на виробництво та ринок праці.

На початку розглянемо динаміку показників доходів Державного бюджету України за 2019-2023 рр. (табл. 2.1).

Протягом 2019-2020 рр. було присутнє недовиконання планових показників з доходів Державного бюджету України.

Починаючи 2021 року було присутнє перевиконання планових показників на 19,6%, у 2022 році на 35%, у 2023 році в 2 рази.

В загальному динаміка доходів зростала протягом досліджуваного періоду, незважаючи на складну економічну ситуацію в країні.

Темп приросту ВВП у 2023 році склав 5,7%, а темп інфляції 5,1%.

Таблиця 2.1

Динаміка показників доходів Державного бюджету України за 2019-2023 рр., млн. грн

Рік	Доходи, млн. грн		Абсолютний приріст доходів до попереднього року, млн грн	Темп приросту доходів, %	Темп приросту ВВП, %	Індекс інфляції, %
	план	факт				
2019	1026131,8	998278,9	-	-	3,20	104,10
2020	1095580,4	1076016,7	77737,80	107,79	-4,00	105,00
2021	1084034,3	1296852,9	220836,20	120,52	3,40	110,00
2022	1323923,8	1787395,6	490542,70	137,83	-29,10	126,60
2023	1329260,1	2671998	884602,40	149,49	5,70	105,10

Джерело [22-26].

Тепер розглянемо склад та структуру доходів Державного бюджету Україна за 2019-2023 рр. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Склад та структура доходів Державного бюджету України у 2019–2023 рр., млн. грн

Доходи державного бюджету	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Податкові надходження	799776,4	851115,6	1107091,0	949764,4	1203544,1
у % до загального обсягу	80,12	79,10	85,37	53,14	45,04
Неподаткові надходження	186684,2	212946,9	175358,0	346327,8	991601,7
у % до загального обсягу	18,70	19,79	13,52	19,38	37,11
Доходи від операцій з капіталом	183	79,4	328,7	611,0	100,3
у % до загального обсягу	0,02	0,01	0,03	0,03	0,00
Від органів державного управління	8725	10 658,0	12 576,1	9 465,6	42 915,3
у % до загального обсягу	0,87	0,99	0,97	0,53	1,61
Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій	1139,7	1 029,7	1 289,8	481 090,6	433 404,5
у % до загального обсягу	0,11	0,10	0,10	26,92	16,22
Цільові фонди	1770,6	187,1	209,3	136,2	432,1
у % до загального обсягу	0,18	0,02	0,02	0,01	0,02
Всього доходів	998278,9	1076016,7	1296852,9	1787395,6	2671998,0

Джерело [22-26].

За даними табл. 2.2, впродовж аналізованого періоду, незважаючи на переважання частки податкових надходжень до державного бюджету та зростання їх абсолютних обсягів, спостерігалось помітне її зменшення з 80,12% у 2019 р. до 45,04% у 2023 р.

Така зміна обумовлена загальною реформою політики у сфері формування доходів, зокрема в частині податкової політики, а також зміною економічної ситуації, спричиненою воєнним станом в країні. У 2021 році найбільша питома вага податкових надходжень у державному бюджеті досягала 85,37%. Для 2022 року ця величина була на рівні 53,14%, а в 2023 році – 45,04%.

Також структуру доходів Державного бюджету можна побачити на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Структура доходів Державного бюджету України за 2019-2023 роки, %.

Джерело [22-26].

За результатами 2023 року доходи держбюджету перевищили річний план, затверджений Верховною Радою України (зі змінами), на 88,7%. Основною причиною перевиконання на 1 256 млрд грн стали міжнародні гранти та власні надходження бюджетних установ.

Надані дані відображають позитивну тенденцію зростання бюджетних надходжень, що є показником стійкості української економіки навіть у періоди значних викликів. Це зростання, ймовірно, спричинене вдосконаленням податкової політики, впровадженням реформ та підтримкою міжнародних партнерів. Важливо зазначити, що така динаміка свідчить про здатність держави акумулювати фінансові ресурси для забезпечення економічної стабільності та задоволення критично важливих потреб у кризові часи. Крім того, це демонструє здатність уряду швидко адаптуватися до змін та забезпечувати ефективне функціонування ключових державних органів [27].

У підрозділі 2.1 було проведено аналіз складу та динаміки доходів Державного бюджету України за період 2019-2023 років. За результатами дослідження встановлено, що протягом аналізованого періоду доходи держбюджету демонстрували стійку тенденцію до зростання, попри складну економічну ситуацію та вплив воєнного стану.

Динаміка структури доходів державного бюджету засвідчує поступове зменшення частки податкових надходжень у загальній сумі доходів. Це свідчить про зміни в податковій політиці та залучення альтернативних джерел фінансування для покриття бюджетних витрат. Впроваджені реформи, підтримка міжнародних партнерів та гнучка адаптація економічної політики стали ключовими факторами зростання доходів бюджету навіть у кризові часи.

2.2. Основні аспекти формування податкових надходжень Державного бюджету України

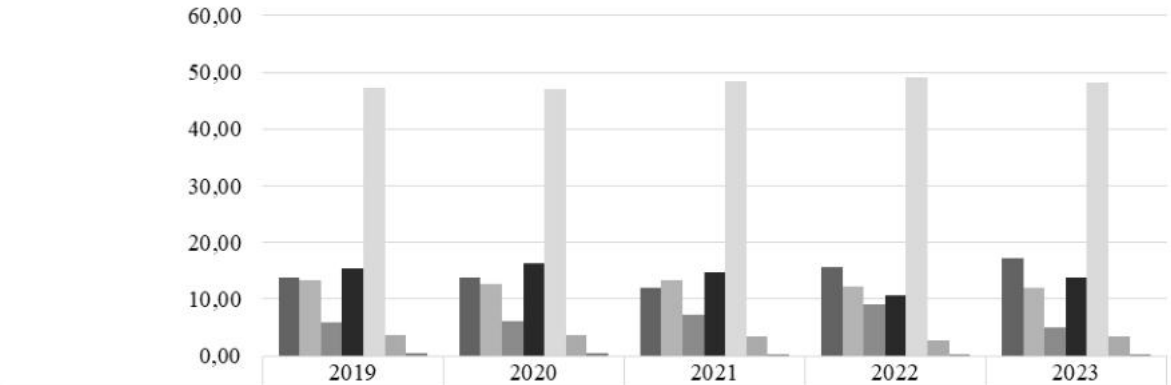
Основу фінансового забезпечення соціально-економічного прогресу країни та виконання її функціональних завдань становлять податкові надходження.

Формування податкових надходжень до бюджету базується на їх змісті та властивостях, які розкриваються у процесі планування й виконання

дохідної частини бюджету. Головне завдання податкових надходжень – забезпечити державу фінансами, необхідними для виконання її функцій. Цей процес включає мобілізацію податків, зборів і платежів, які разом створюють систему оподаткування. Податки виконують роль основного механізму наповнення бюджету.

Оскільки податкові надходження відіграють важливу роль у структурі доходів державного бюджету України, варто провести більш детальну оцінку, щоб виявити основні проблеми з надходженнями до бюджету.

Серед податкових надходжень найбільшу частку займали протягом 2019-2023 рр.: податок на додану вартість (частка зросла з 47,37% до 48,20%), податок на доходи фізичних осіб (частка зросла з 13,75% до 17,20%), акцизний збір (частка скоротилась з 15,42% до 13,9%), податок на прибуток (питома вага зросла з 13,39% до 12%).

	2019	2020	2021	2022	2023
ПДФО	13,75	13,78	12,12	15,63	17,2
Податок на прибуток	13,39	12,77	13,35	12,32	12
Рентна плата	5,84	6,17	7,29	8,99	5
Акзизний збір	15,42	16,25	14,67	10,78	13,9
ПДВ	47,37	47,07	48,46	49,17	48,2
Мито	3,76	3,56	3,45	2,76	3,4
Інші податки та збори	0,47	0,38	0,35	0,35	0,3

Рис. 2.2. Структура податкових надходжень до Державного бюджету України за 2019-2023 рр., %

Джерело [22-26]

Таким чином, у 2023 році лише ПДВ становитиме близько половини податкових надходжень до державного бюджету України. Основну частку в

структурі надходжень ПДВ у 2019-2023 роках становив ПДВ з імпорту, частка якого у 2023 році становила 30,4% або 366 158 млн. грн.

Тепер розглянемо зміну динаміки основних статей податкових надходжень до Державного бюджету України за 2019-2023 рр. (табл. 2.3).

Податкові надходження в динаміці зросли з 799776,4 млн. грн у 2019 році до 1203544,1 млн. грн. Темп приросту податкових надходжень у 2023 році порівняно з 2019 роком склали 50,49%.

Однак у 2022 році було суттєве скорочення податкових надходжень у 2022 році порівняно з 2021 роком на 157326,6 млн. грн або на 14,21%. Зниження надходжень до бюджету у 2022 році відбулося через обмеження зовнішньоекономічної діяльності, різке падіння економічної активності, масові демографічні зміни через війну, руйнування промислових об'єктів та інфраструктури, перехід на спрощену систему оподаткування з єдиною ставкою 2% для фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб, підвищення ставки податку на додану вартість (ПДВ) до 7% та акцизного збору на основні види пального а також запровадження низки тимчасових звільнень від сплати мита на імпорт окремих категорій товарів та запровадження низки схем.

Податок на доходи фізичних осіб протягом досліджуваного періоду зростав з 109954,1 млн. грн до 206944,8 млн. грн., темп приросту склав протягом цього періоду на 61,62%.

Податок на прибуток зростав стабільно до 2022 року з 107086,3 млн. грн до 147751,8 млн грн, тоді як у 2022 році цей податок скоротився до 117049,9 млн. грн (або на 20,78%). У 2023 році податок на прибуток вже зріс на 26787,2 млн. грн або на 22,89%, оскільки багато підприємств зазнали руйнацій та переїзду в інші місця, що спричинило скорочення доходів підприємств або їх закриття.

Рентна плата зростала протягом 2019-2022 року з 46746,9 млн грн до 85365,1 млн. грн (або на 82,61%).

У 2023 році дохід від рентної плати скоротився до 60327,9 млн грн або на 29,33%. Зниження пояснюється впровадженням нового підходу до розрахунку фактичної ціни природного газу для податків і введенням ставок, що відрізняються за рівнем.

Таблиця 2.3

Динаміка податкових надходжень до Державного бюджету України протягом 2019-2023 рр.

млн. грн

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	Абсолютний приріст суми, млн. грн		Темп росту, %	
						2023-2019	2023-2022	2023/ 2019	2023/ 2022
Податкові надходження, усього	799 776,4	851 115,6	1 107 091,0	949 764,4	1 203 544,1	403 767,7	253 779,7	150,49	126,72
Податки на доходи, прибуток та збільшення ринкової вартості:	217 040,4	225 976,3	285 307,0	265 477,1	350 781,9	133 741,5	85 304,8	161,62	132,13
Податок на доходи фізичних осіб	*109 954,1*	*117 281,3*	*137 555,2*	*148 427,3*	*206 944,8*	*96 990,7*	*58 517,5*	*188,21*	*139,43*
Податок на прибуток підприємства	*107 086,3*	*108 695,0*	*147 751,8*	*117 049,9*	*143 837,1*	*36 750,8*	*26 787,2*	*134,32*	*122,89*
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	46 746,9	52 475,7	80 749,4	85 365,1	60 327,9	13 581,0	-25 037,2	129,05	70,67
Внутрішні податки на товари та послуги	502 047,4	538 896,2	698 940,4	569 353,8	748 143,9	246 096,5	178 790,1	149,02	131,40
Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	*69 897,1*	*80 449,3*	*82 858,4*	*60 699,1*	*92 583,9*	*22 686,8*	*31 884,8*	*132,46*	*152,53*
Акцизний податок з ввезених в Україну підакцизних товарів	*53 460,1*	*57 846,9*	*79 592,8*	*41 653,8*	*74 762,7*	*21 302,6*	*33 108,9*	*139,85*	*179,49*
Податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування)	*88 929,8*	*126 486,6*	*155 774,8*	*213 948,0*	*214 639,3*	*125 709,5*	*691,3*	*241,36*	*100,32*
Податок на додану вартість з імпортних товарів	*289 760,4*	*274 113,5*	*380 714,4*	*253 053,0*	*366 158,0*	*76 397,6*	*113 105,0*	*126,37*	*144,70*
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	30 086,0	30 460,5	38 177,2	26 246,0	40 559,4	10 473,4	14 313,4	134,81	154,54
Ввізне мито	*29 855,4*	*30 203,2*	*36 854,9*	*26 246,0*	*40 559,4*	*10 704,0*	*14 313,4*	*135,85*	*154,54*
Вивізне мито	*230,6*	*257,30*	*1 322,3*	*0,0*	*0,0*	*-230,6*	*0,0*	*0,00*	*0,00*
Збори на паливно-енергетичні ресурси	-0,3	0,70	0,5	0,0	0,0	0,3	0,0	0,00	0,00
Інші податки та збори	3856	3 306,2	3 916,5	3 322,4	3 731,0	-125,0	408,6	96,76	112,30

Джерело [22-26]

Акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів протягом 2019-2021 рр. зріс з 69897,1 млн грн до 82858,4 млн грн, тоді як у 2022 році відбулось даного податку на 22159,3 млн грн або 26,74% внаслідок змін ставок податків через початок повномасштабної війни в нашій країні. Вже у 2023 році доходи від цього податку зросли до 92 583,9 млн. грн або на 52,23%.

Акцизний податок з ввезених в Україні підакцизних товарів теж зростав в динаміці з 2019 по 2021 року і збільшився на 26132,7 млн. грн протягом цього періоду. У 2022 році відбулось скорочення надходжень від цього податку на 47,67% і становив 41653,8 млн. грн., на це теж вплинули зміни в податковому законодавстві. У 2023 році надходження від податку також зростуть до 74762,7 млн грн завдяки перевиконанню планових

показників податку на сигарети та тютюнові вироби, рідини для електронних сигарет та паливо.

Податок на додану вартість з вітчизняних товарів (з урахуванням бюджетного відшкодування) зростали протягом 2019-2023 року. Тобто надходження від даного податку зросли з 88929,8 млн грн у 2019 році до 214639,3 млн грн у 2023 році, або у відсотковому виразі збільшились на 241,36%.

Тоді як надходження від ПДВ з імпортних товарів мав нестабільну тенденцію, тобто надходження від цього податку скоротились у 2020 р. на 15646,9 млн грн, у 2021 році відбулось вже зростання надходжень на 106600,9 млн грн або 38,89%, у 2022 році відбулось знову скорочення цих надходжень на 127661,4 млн грн або на 33,5% (це сталось внаслідок зміни в податковому законодавстві). У 2023 році натомість відбулось знову зростання надходжень від цього податку на 113105 млн. грн або на 44,7%.

Надходження від мита протягом 2019-2021 року мала тенденцію до збільшення з 30086 млн. грн до 38177,2 млн грн, тоді як у 2022 році відбулось значне скорочення мита на 11931,2 млн. грн внаслідок звільнення від оподаткування деяких категорій товарів, котрі ввозились на митну територію України.

У 2023 році відбулось вже зростання митних надходжень до Державного бюджету до 14313,4 млн. грн (зростання було за рахунок високого імпорту товарів з-за кордон).

Інші податки та збори мали мінливу тенденцію, а саме в один рік зростали, на інший рік спадали і в загальній динаміці протягом 2019-2023 рр. скоротились на 125 тис. грн або 3,24%.

Таким чином, податкові надходження до Державного бюджету України протягом 2019-2023 рр. зросли на 403767,7 млн грн або на 50,49%. Найбільшу частку у 2023 році серед податкових надходжень займали податок на додану вартість (48,2%), ПДФО (17,2%), акцизний збір (13,9%), податок на прибуток (12%). У 2022 році було помітне скорочення майже усіх податків

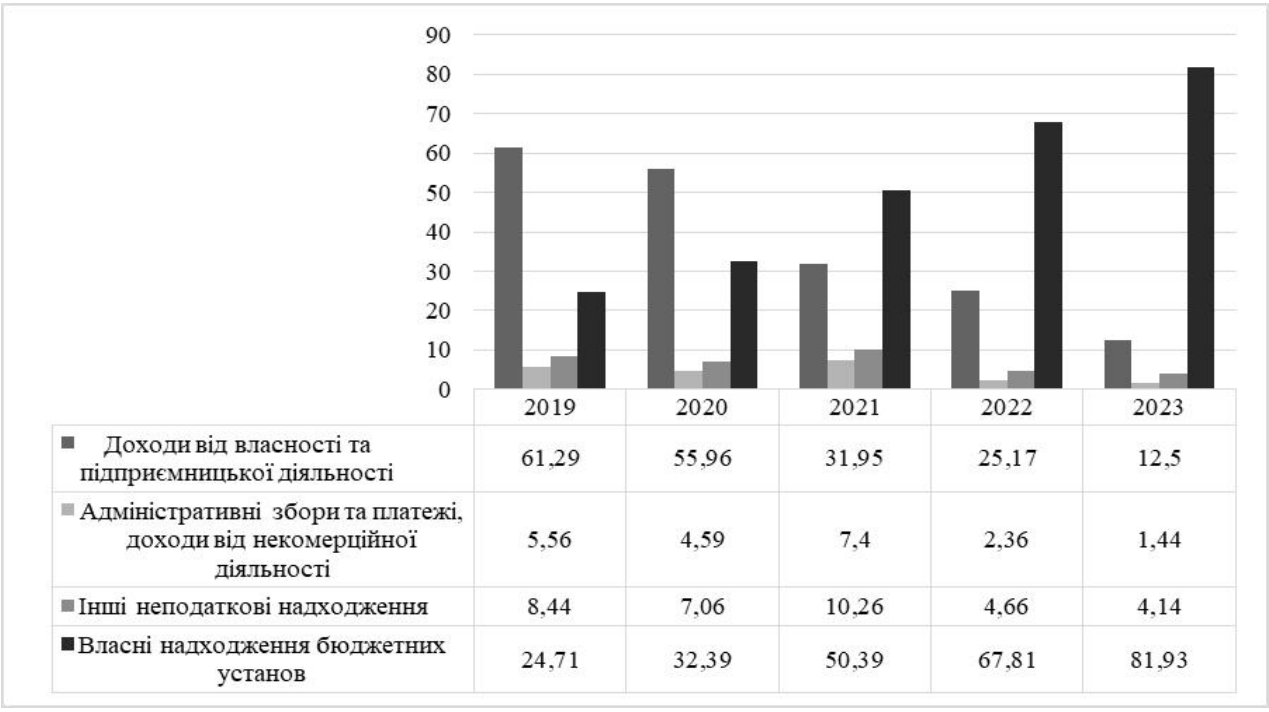
внаслідок початку повномасштабної війни на території України, що спричинило в свою чергу великі руйнування інфраструктури, зміни в податковому законодавстві (зменшення чи відміни податків на деякі види товарів).

2.3. Аналіз неподаткових та інших джерел доходів Державного бюджету України.

Оцінка доходів державного бюджету України за 2019–2023 роки є важливим кроком у вивченні економічної ситуації країни, особливо в умовах зміненої бюджетної політики під час воєнного стану. Аналіз охоплює не тільки загальні обсяги доходів, а й їхню структуру. Після розгляду податкових надходжень у попередньому розділі, у цьому акцент зроблено на неподаткових надходженнях, трансфертах та капітальних доходах. Такий аналіз дозволяє виявити динаміку змін, оцінити фінансову політику та зрозуміти чинники, що впливали на структуру доходів бюджету в цей період.

Роль неподаткових надходжень у забезпеченні бюджетних доходів варіюється у різних країнах. У ЄС такі надходження становлять близько 9,2–10,8% бюджету (4,2–4,9% ВВП), у США – 3,8–6,5% доходів бюджету (0,7–1,0% ВВП), а в Китаї – до третини державного бюджету [27].

Аналіз розпочнемо з оцінки питомої ваги ключових статей неподаткових надходжень, що наведені на рис. 2.3.

	2019	2020	2021	2022	2023
Доходи від власності та підприємницької діяльності	61,29	55,96	31,95	25,17	12,5
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	5,56	4,59	7,4	2,36	1,44
Інші неподаткові надходження	8,44	7,06	10,26	4,66	4,14
Власні надходження бюджетних установ	24,71	32,39	50,39	67,81	81,93

Рис. 2.3. Питома вага статей неподаткових надходжень до Державного бюджету України за 2019-2023 рр., %

Джерела [22-26].

У 2019 році в структурі неподаткових надходжень найбільшу частку займали доходи від власності та підприємницької діяльності (61,29%), власні надходження бюджетних установ (24,71%). У 2020 році питома вага доходів від власності скоротилась до 55,96%, частка власних надходжень бюджетних установ навпаки зросла до 32,39%. У 2021 році питома вага доходів від власності ще скоротилась до 31,95%, а питома вага власних надходжень бюджетних установ зросла до 50,39%. У 2022 році питома вага власних надходжень бюджетних установ зросла до 67,81%, тоді як частка надходжень від підприємницької діяльності скоротилась до 25,17%. У 2023 році відбулось ще зростання власних надходжень бюджетних установ до 81,93%. Підвищення рівня власних надходжень бюджетних установ пов’язане з тим, що значна частина цих коштів буде перерахована на офіційний пожертвувальний рахунок ініціативи «United24» на підтримку України. Отримувачами таких коштів стануть бюджетні установи, керовані міжнародними організаціями, а всі суми зарахують до спеціальних фондів державного бюджету.

Тепер проаналізуємо динаміку неподаткових надходжень до Державного бюджету протягом 2019-2023 рр. (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Аналіз динаміки податкових надходжень до Державного бюджету України за 2019-2023 рр.

млн. грн.

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	Абсолютний приріст суми, млн. грн		Темп росту, %	
						2023-2019	2023-2022	2023/2019	2023/2022
Неподаткові надходження, усього	186684,2	212 946,9	175 358,0	346 327,8	991 601,7	804 917,5	645 273,9	531,17	286,32
Доходи від власності та підприємницької діяльності	114414,8	119 155,9	56 021,9	87 172,4	123 912,4	9 497,6	36 740,0	108,30	142,15
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	10377,8	9 772,0	12 975,5	8 166,1	14 257,6	3 879,8	6 091,5	137,39	174,59
Інші неподаткові надходження	15762,6	15 038,2	17 994,9	16 147,0	41 025,8	25 263,2	24 878,8	260,27	254,08
Власні надходження бюджетних установ	46129,0	68 980,8	88 365,7	234 842,3	812 405,9	766 276,9	577 563,6	1761,16	345,94

Джерело [22-26]

Неподаткові надходження до Державного бюджету зростали у 2019-2020 рр. (на 26262,7 тис. грн або 14,07%), у 2021 році відбулось скорочення неподаткових надходжень до 175358 млн. грн. Протягом 2022-2023 рр. неподаткові надходження почали зростати і досягли значення у 991601,7 млн. грн. у 2023 р. Основним чинником цього стало значне підвищення власних доходів від установ і організацій, які фінансуються з бюджету.

У 2022-2023 роках Україна зверталася за підтримкою до міжнародних інституцій, отримуючи значні фінансові трансферти. Так, у 2022 році обсяг цієї допомоги склав 481 млрд грн, а в 2023 році зменшився до 433 млрд грн, оскільки міжнародні організації почали обережніше ставитися до фінансових вкладень.

Доходи від власності та підприємницької діяльності у 2020 році зросли на 4741,1 тис. грн, тоді як у 2021 році ця стаття скоротилась до 56021,9 млн. грн. У 2022 році доходи від підприємницької діяльності зросли на 31150,5 тис. грн, у 2023 році ще збільшились на 36740 тис. грн і становили 123912,4 млн. грн.

Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності мали нестабільну динаміку і скорочувались у 2020 році на 605,8 тис. грн порівняно з 2019 роком, у 2022 р. на 37,07% (на 4809,4 тис. грн порівняно з 2021 роком). Зростання цієї статті неподаткових надходжень було у 2021 р. на 3203,5 тис. грн в порівнянні з 2020 роком, у 2023 р. зросли на 6091,5 тис. грн або на 74,59% порівняно з 2022 роком.

Інші неподаткові надходження зросли протягом 2019-2023 рр. з 15762,6 млн. грн до 41025,8 млн. грн.

Власні надходження бюджетних установ зростали теж протягом досліджуваного періоду на 766276,9 млн. грн. У результаті, в період 2022-2023 років Україна регулярно зверталася за підтримкою до міжнародних партнерів, залучаючи суттєві фінансові ресурси для потреб державного бюджету.

Тепер проаналізуємо інші джерела наповнення доходів Державного бюджету України (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Аналіз динаміки інших джерел наповнення доходів Державного бюджету України за 2019-2023 рр., млн. грн

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	Абсолютний приріст суми, млн. грн		Темп росту, %	
						2023-2019	2023-2022	2023/2019	2023/2022
Доходи від операцій з капіталом	183	79,4	328,7	611,0	100,3	-82,7	-510,7	54,81	16,42
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	1139,7	1 029,7	1 289,8	481 090,6	433 404,5	432 264,6	-47 686,2	38021,27	90,09
Цільові фонди	1770,6	187,1	209,3	136,2	432,1	-1 338,7	295,9	24,40	317,25
Офіційні трансферти	8725	10 658,0	12 576,1	9 465,6	42 915,3	34 190,3	33 449,7	491,87	453,38

Джерело [22-26].

Доходи від операцій з капіталом зростали протягом таких періодів: у 2021 році на 249,3 млн. грн. порівняно з 2020р.; у 2022 році теж зріс на 282,3 млн. грн. Тоді як у 2020 р. відбулось скорочення на 103,6 млн. грн, у 2023 році скоротилось на 510,7 млн. грн.

Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій мали стрімке зростання з 1139,9 млн. грн до 433404,5 млн. грн. Таке стрімке зростання у 2022-2023 рр. через допомогу від міжнародних країн внаслідок розпочатої повномасштабної війни на території України.

Доходи від цільових фондів скоротилися з 1770,8 млн. грн у 2019 році до 432,1 млн. грн у 2023 році.

Офіційні трансферти зросли з 8725 млн. грн до 42915,3 млн. грн.

Основні податкові надходження до Державного бюджету України забезпечують фінансове підґрунтя для виконання соціально-економічних завдань країни. У 2019-2023 роках найбільшу частку в структурі доходів становили податок на додану вартість (ПДВ), податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), акцизний збір та податок на прибуток. Протягом цього періоду спостерігалося зростання податкових надходжень, зокрема ПДВ з вітчизняних товарів зросло на 241,36%. Однак у 2022 році спостерігалося значне скорочення доходів через війну, економічні труднощі та зміни в податковому законодавстві.

Щодо неподаткових надходжень, найбільшу частку мали доходи від власності та підприємницької діяльності, а також власні надходження бюджетних установ. У 2022-2023 роках важливим фактором стала допомога від міжнародних організацій, що зросла через війну в Україні. Протягом 2019-2023 років зафіксовано зростання неподаткових надходжень, зокрема у вигляді фінансових трансфертів, які досягли значних обсягів.

Таким чином, податкові та неподаткові надходження до бюджету України значною мірою залежали від зовнішніх факторів, зокрема від воєнних подій та міжнародної фінансової допомоги, що впливало на економічну ситуацію країни.

РОЗДІЛ 3
ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА РЕЗЕРВИ ЇХ ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1. Міжнародний досвід формування дохідної частини державного бюджету та можливості його використання в умовах країни

З огляду на динаміку формування дохідної частини Державного бюджету України за останні 10 років та завдання щодо економічного відновлення після військових дій, пропонуємо три основні напрями для впровадження світового досвіду в бюджетний процес:

- підвищення ефективності бюджетного планування;
- удосконалення системи оподаткування надрокористування;
- зниження рівня тіньової економіки та посилення митного контролю.

Так, формування доходів державного бюджету тісно пов'язане з ефективністю його видатків. Особливо це стосується тих видатків, які спрямовані на виробництво товарів з доданою вартістю, оскільки спрямування бюджетних видатків на розвиток промисловості створює умови для виробництва товарів та прибутковості підприємств.

Аналіз видатків на економічний розвиток з державного бюджету України показує, що протягом останнього десятиліття 90-97% бюджетних видатків спрямовувалися на споживання, а на капітальні видатки припадало лише 3-10% [29]. Сучасний підхід до бюджетної політики в Україні не забезпечує умов для економічного зростання, а процес деіндустріалізації, що триває в країні вже 20 років під впливом порад МВФ, призводить до скорочення податкових надходжень та змушує уряд шукати фінансування через збільшення державного боргу.

Враховуючи, що ПДВ є одним з ключових податків, що формує близько 40% доходів державного бюджету України, та маючи на увазі існуючі проблеми у його адмініструванні, доцільно звернутися до досвіду

інших країн. В багатьох країнах з розвиненою економікою спостерігається схожість у підходах до стягнення ПДВ, де, крім стандартної ставки, застосовуються знижені ставки для соціально важливих товарів і послуг, а також підвищені ставки для товарів розкоші чи шкідливих продуктів.

В Німеччині стандартний ПДВ складає 19%, в Польщі – 23%, а пільгова ставка в Німеччині – 7%, в Польщі варіюється від 5% до 8% [30]. Чехія має основну ставку ПДВ на рівні 21%, а пільгову – 15%. У Франції основна ставка ПДВ дорівнює 19,6%, з пільговими ставками 5,5% (для різних товарів, таких як продукти харчування, книги та транспортні послуги) і 2,1% (для ліцензій, періодичних видань і ліків). Алкоголь, тютюн і предмети розкоші в Франції оподатковуються за ставкою 25% [31].

Втрати бюджету через існування злочинних схем відшкодування ПДВ, як в іноземних країнах, так і в Україні, є дуже значними. За даними Європейської Комісії, деякі країни-члени ЄС оцінюють втрати через шахрайство з ПДВ у 10% від загальних надходжень від ПДВ. Лише у Великій Британії щорічні втрати бюджету від незаконних схем відшкодування ПДВ оцінюються в 1,73 млрд фунтів стерлінгів [32, с. 42]. Тому актуальним завданням як на рівні ЄС, так і в податковій політиці країн-членів ЄС є дослідження проблеми шахрайства у сфері відшкодування експортного ПДВ та розгляд шляхів вирішення цієї проблеми.

Варто підкреслити, що в розвинених країнах світу бюджетоутворення значною мірою залежить від прямих податків, тому необхідно звернути увагу на міжнародний досвід їх формування. У багатьох країнах ставки податку на прибуток корпорацій мають прогресивну структуру, що підвищується з ростом оподатковуваного прибутку. Така модель передбачає знижені ставки для малих і середніх підприємств, адже вони важливі для інновацій, розширення виробництва і підвищення зайнятості [31].

Інтерес викликає досвід запровадження оподаткування розподіленого прибутку. Система ПнВК пропонує змінити базу оподаткування на операції,

що включають виплату дивідендів і інші форми «виведення капіталу» з податкової системи.

Застосування цього податку має на меті стимулювання інвестиційних процесів. Підприємства, що реінвестують отримані прибутки, будуть звільнені від оподаткування, що має стимулювати власників вкладати кошти у розвиток бізнесу. Український інститут майбутнього прогнозує, що обсяг додаткових внутрішніх інвестицій в економіку складе 500-600 млрд грн, що сприятиме розвитку економіки та зростанню доходів державного бюджету. Інвестиції відіграють роль основного двигуна економічного зростання, із потенційним збільшенням реального ВВП на 0,8%-1,9% щорічно протягом п’яти років [33]. Окрім того, підвищення прозорості фінансових результатів підвищить кредитоспроможність компаній та полегшить доступ до фінансування.

Одним із показових прикладів для України є досвід інших країн щодо введення податку на виведений капітал (ПнВК). Особливо в цьому контексті важливий досвід Естонії, яка запровадила ПнВК у 2000 році. Естонія займає 12-те місце в рейтингу Doing Business за умовами ведення бізнесу [34].

Однак, на нашу думку, запровадження ПВК було не єдиним фактором, який призвів до таких результатів. Окрім нульової ставки корпоративного податку, Естонія також створила умови податкової гавані. Існує багато інших переваг для ведення бізнесу в Естонії (рис. 3.1).

Для ефективного впровадження ПнВК необхідно удосконалити податкове адміністрування. Також введення цього податку можливе лише за умови повної та обґрунтованої компенсації бюджетних втрат, зокрема на початкових етапах, через скорочення бюджетних витрат або збільшення інших податкових надходжень. Реформа повинна також враховувати подальше зниження бар'єрів для мікробізнесу та самозайнятих осіб.

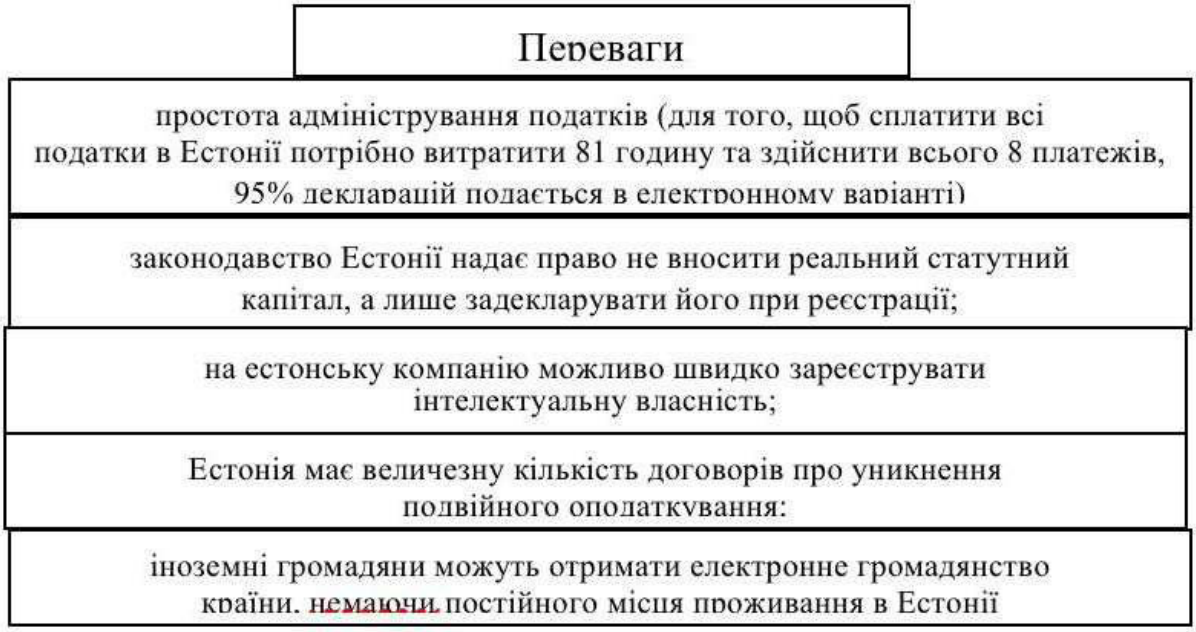

Рис. 3.1. Переваги введення бізнесу в Естонії [35].

Цікавим досвідом є практика оподаткування доходів фізичних осіб у ряді розвинених країн. Примітно, що багато пострадянських держав, зокрема Україна, Грузія, Румунія та Казахстан, застосовують пропорційні («плоскі») податкові ставки на рівні від 12% у Грузії до 25% у Латвії. З-поміж західних країн таку систему використовує лише Ісландія, де ставка становить 35,7%. У шести штатах США також діють фіксовані ставки у межах від 2,8% (Пенсільванія) до 5,3% (Массачусетс). [31]. Такий підхід сприяє нейтральності оподаткування та спрощенню адміністрування податкової системи. Натомість європейські країни, такі як Франція, Швеція, Німеччина, Норвегія та Японія, застосовують прогресивну шкалу оподаткування з різними базовими ставками.

Крім реформування основних податків в Україні велику увагу необхідно приділити способу адміністрування податків. Адже впровадження нових механізмів звітування платників податків шляхом подання податкової звітності засобами електронного зв'язку залишається для органів державної податкової служби одним із важливих напрямків поліпшення процесу обслуговування платників податків.

У таких європейських країнах, як Швеція, Данія та Великобританія, найбільш ефективною, прозорою та спрощеною системою сплати податків є єдиний рахунок. Ця система дозволяє платникам податків сплачувати всі належні податки та збори одним платіжним дорученням. Ця система повністю унеможливлює помилки при перерахуванні коштів. Водночас податкова служба має реальне уявлення про стан розрахунків між платником податків і бюджетом, а платник податків не несе відповідальності за іншим податком, навіть якщо він переплатив один податок [32].

З огляду на це, Україні доцільно враховувати міжнародний досвід оподаткування для покращення структури дохідної частини Державного бюджету.

На сучасному етапі розвитку України запропоновані Міністерством фінансів реформи є важливими для забезпечення фінансової стабільності та економічного зростання. Проте їх ефективність залежить від збалансованого підходу до впровадження та врахування сучасних викликів, з якими стикається держава [36].

Одним із пріоритетів є забезпечення фінансування безпеки та оборони. В умовах війни такі витрати є критично важливими для підтримки обороноздатності країни. Проте надмірне спрямування коштів виключно на військові потреби може призвести до недофінансування інших важливих сфер, таких як освіта, охорона здоров'я та відновлення інфраструктури. Таким чином, доцільно розробити гнучку бюджетну політику, яка дозволить ефективно розподіляти ресурси між різними секторами без шкоди для економічного розвитку.

Реформа управління державними фінансами також є необхідною складовою на шляху до євроінтеграції України. Впровадження сучасних стандартів бюджетного планування та управління фінансами сприятиме підвищенню прозорості та ефективності використання бюджетних коштів. Водночас важливо забезпечити посилення антикорупційних механізмів, адже

без реальної боротьби з корупцією навіть найкращі фінансові стратегії не принесуть бажаних результатів.

Ще одним важливим напрямом є гармонізація податкового та митного законодавства з нормами Європейського Союзу. Адаптація національного законодавства до європейських стандартів сприятиме інтеграції України до європейського економічного простору. Проте слід забезпечити, щоб ці зміни не створювали додаткового фінансового тиску на бізнес та громадян, особливо в умовах воєнного стану. Оптимальним рішенням може стати впровадження податкових стимулів для малого та середнього бізнесу, що стимулюватиме економічну активність.

Реформа управління публічними інвестиціями (PIM) має важливе значення для відновлення та модернізації країни. Вона передбачає реалізацію довгострокових проєктів з високим економічним ефектом. Однак для забезпечення прозорості та ефективності цієї реформи необхідно запровадити незалежний аудит та контроль за використанням коштів, що допоможе мінімізувати корупційні ризики.

Для ефективної реалізації запропонованих реформ Україні також необхідно приділити увагу додатковим напрямам, які можуть суттєво підвищити стійкість економіки. Зокрема, слід розглянути реформу соціального забезпечення з акцентом на адресність соціальних виплат. Це дозволить оптимізувати витрати держави та спрямувати ресурси на підтримку найбільш вразливих категорій населення, таких як ветерани, внутрішньо переміщені особи та сім'ї загиблих.

Ще одним важливим напрямом є дерегуляція та підтримка бізнесу. Для забезпечення економічного зростання необхідно зменшити адміністративний тиск на бізнес, зокрема через зниження податкового навантаження та спрощення процедур ліцензування. Це сприятиме розвитку малого та середнього підприємництва та створенню нових робочих місць.

Не менш важливою є енергетична реформа. Інвестиції у відновлювальні джерела енергії та зменшення залежності від імпорту

енергоносіїв дозволять забезпечити енергетичну незалежність та стабільність у довгостроковій перспективі [37].

Крім того, продовження діджиталізації державних послуг є важливим чинником для підвищення ефективності управління. Запровадження цифрових технологій у всі сфери державного управління допоможе зменшити рівень корупції, підвищити якість державних послуг та скоротити витрати на бюрократію [38].

Таким чином, запропоновані Міністерством фінансів реформи є необхідними та доцільними для сучасної України. Проте для їх успішної реалізації слід враховувати низку додаткових заходів, таких як антикорупційні механізми, підтримка бізнесу, оптимізація соціальної політики та прискорення діджиталізації. Комплексний підхід до реформування дозволить підвищити ефективність управління державними фінансами, зміцнити економіку країни та забезпечити її стійкий розвиток у довгостроковій перспективі.

3.2. Шляхи покращення механізму формування доходної частини Державного бюджету України

Збройний конфлікт, розв’язаний росією проти України, суттєво вплинув на структуру бюджетного процесу, спричинивши падіння доходів державного бюджету [39]. Уряд був змушений збільшити витрати на оборону та безпеку, а також продовжити фінансування соціальних гарантій для населення. Щодо податкової політики думки експертів розділилися: деякі підтримують збільшення податків, а інші вважають за необхідне знижувати податкове навантаження на соціально важливі товари й запроваджувати цільові пільги.

У період воєнного стану першочергову увагу приділяють забезпеченню обороноздатності держави, що потребує великих фінансових ресурсів [40]. Проте таке фінансове навантаження може призвести до послаблення ефективності державного управління економікою.

Можна виділити наступні шляхи покращення механізму формування доходної частини бюджету.

1. Запровадження додаткових невійськових податків. Такі заходи необхідні для збільшення загальних надходжень до бюджету та перерозподілу наявних фінансових ресурсів на потреби збройних сил і національної оборони. Цікавими серед запропонованих нових податків є, наприклад, акцизи на мінеральну та газовану воду з додаванням підсолоджувачів та ароматизаторів, таких як цукор, а також розширення бази оподаткування акцизним податком за рахунок введення акцизу на канабіс [41].

2. Розширення переліку платників окремих податків і зборів. Це ще один захід, який вже розглядається нинішнім урядом. Наприклад, фізичні особи-підприємці всіх груп можуть бути зобов'язані сплачувати військовий збір (який вони зараз не сплачують). Протягом першого періоду апробації такого кроку ставка військового збору може залишитися на рівні нинішньої ставки 1,5%. У майбутньому розглядається можливість поступового підвищення ставки податку [42].

3. Можливе скорочення податкових пільг. Скорочення або тимчасове скасування податкових преференцій для окремих галузей економіки розглядається урядом як один зі способів незначного наповнення державного бюджету. У перші місяці війни для підтримки бізнесу було впроваджено низку пільгових умов, зокрема спрощення податкового навантаження. Частину з цих пільг скасували вже протягом першого та другого року війни, проте деякі, наприклад для ФОПів 3-ї групи, залишаються чинними. Наразі уряд планує поступове скасування пільг, що були впроваджені на початку війни [43].

4. Підвищення податкової дисципліни через впровадження суворіших санкцій за несплату податків та відновлення контролю за їх сплатою.

З метою підтримки бізнесу під час воєнного стану в Україні діяв мораторій на податкові перевірки більшості підприємців. Наприкінці 2023 року цей мораторій було скасовано, проте він продовжує діяти для підприємців 1-ї та 2-ї груп. Оскільки єдиний податок є вагомою частиною державних дохо-

дів, повернення перевірок відіграє важливу роль у посиленні дисципліни та забезпеченні стабільного наповнення бюджету [44].

5. Діджиталізація процесів оподаткування шляхом використання інноваційних технологій дозволяє автоматизувати збір податків та забезпечити прозорість процедур. Це сприяє зниженню корупційних ризиків та спрощує виконання податкових зобов'язань для бізнесу. Сьогодні реєстрація підприємства можлива через платформу «Дія», де потрібно лише кілька хвилин на заповнення заявки, а сам процес обробки даних відбувається майже миттєво [45].

6. Оптимізація неподаткових джерел доходів держави може бути досягнута за рахунок прискорення процесу приватизації державних підприємств і об'єктів, які не мають стратегічного значення для безпеки країни. Додатковий прибуток можна отримати шляхом передачі державного майна в оренду.

7. Для забезпечення ефективності та боротьби з корупцією в Україні необхідно створити умови для прозорості бюджетних процесів та чіткої підзвітності щодо витрат державних коштів, особливо в контексті фінансування оборонних потреб, закупівель для армії, амуніції та інших потреб.

8. Модель відкритого електронного уряду та розвиток системи електронного врядування стають особливо актуальними в контексті збільшення доходів Державного бюджету України, адже введення електронної митниці дозволяє скоротити корупційні ризики і знизити масштаби контрабанди товарів.

9. Стимулювання використання безготівкових методів оплати для підвищення ефективності контролю за доходами та витратами фізичних осіб, включаючи виявлення випадків перевищення витрат над доходами.

Пріоритетним завданням є удосконалення законодавчого механізму регулювання такого партнерства, оскільки у чинному законодавстві відсутня регламентація партнерств саме в галузі оборони та безпеки. Це потребує внесення змін до Закону України «Про державно-приватне партнерство» [46].

Це лише частина заходів, які можуть бути впроваджені з метою оптимізації процесу формування доходів державного бюджету України, враховуючи економічну нестабільність, загрозу безпеці та активізацію військових конфліктів на українських землях.

Міністерство фінансів України 29 березня 2024 року започаткувало автоматизовану інформаційну систему для онлайн-взаємодії з розпорядниками коштів державного бюджету – АІС «ГРК-ВЕБ» [47].

Використання АІС «ГРК-ВЕБ» дозволить Міністерству фінансів України, головним розпорядникам та їх підрозділам автоматизувати процеси бюджетного планування. Система є частиною ініціативи Міністерства фінансів, спрямованої на створення нової інформаційно-аналітичної інфраструктури для планування бюджету та моніторингу виконання державного бюджету.

На рис. 3.2 наведено основні документи, які головні розпорядники створюють і подають до Мінфіну, використовуючи АІС «ГРК-ВЕБ».

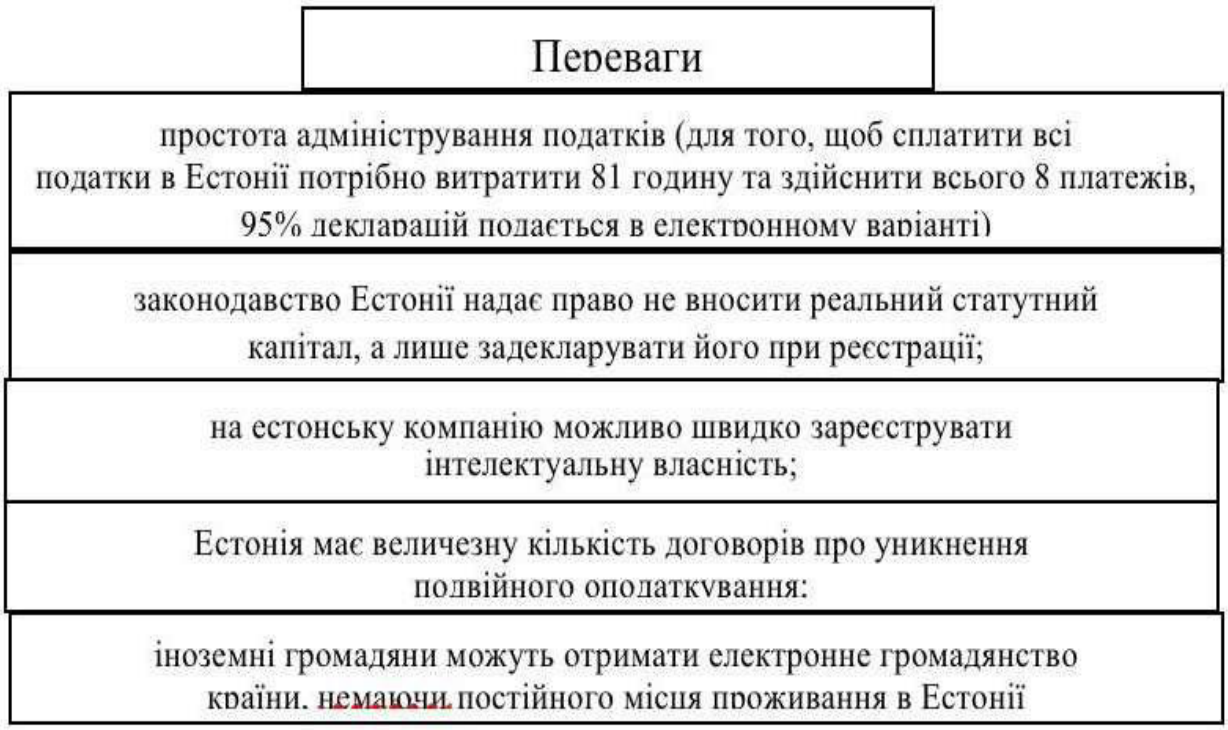

Рис. 3.2. Типові електронні документи, які створюють та подають головні розпорядники [48].

Процес реєстрації головних розпорядників бюджетних коштів, розпорядників нижчого рівня та одержувачів стартував з 01 квітня 2024 року. Державна установа «Відкриті публічні фінанси» виступає як основний виконавець і забезпечує розробку та підтримку АІС «ГРК-ВЕБ». Для зручності користувачів організовано службу підтримки, яка надасть кваліфіковану консультацію та відповіді на питання щодо роботи системи.

Впровадження АІС дозволяє покращити контроль за державними фінансами, забезпечити більш ефективне планування та використання бюджетних коштів, а також знизити ймовірність корупційних ризиків. Це також сприяє реалізації реформи публічних фінансів в Україні, яка є частиною загальної стратегії щодо діджиталізації та підвищення ефективності державного управління.

Оскільки в економіках розвинутих країн прямі податки займають важливу роль у формуванні державних бюджетів, в Україні виникає потреба впровадити нові моделі оподаткування бізнес-доходів. Одним із прикладів є досвід Естонії, де в 2010 році був введений податок на виведений капітал, що базується на принципі оподаткування грошових потоків.

Основні напрямки, на яких потрібно зосередити увагу це: можливе скорочення пільг, покращення податкової дисципліни за сплатою податків, діджиталізація процесів оподаткування, оптимізація неподаткових джерел доходів держави.

Впровадження АІС «ГРК-ВЕБ» в Україні є значним досягненням на шляху цифровізації державних фінансів, оскільки ця система забезпечує високий рівень прозорості, ефективності та зручності для всіх учасників бюджетної діяльності.

ВИСНОВКИ

1. Узагальнюючи підходи різних дослідників до трактування терміну доходи бюджету, можна зазначити, що доходи бюджету є основною умовою реалізації державних функцій. Враховуючи сучасні умови, важливо розглядати це поняття в рамках соціально-економічного розвитку країни, як комплекс економічних відносин, що виникають між державою, домогосподарствами та підприємствами, з метою залучення фінансових ресурсів для розвитку економіки, зокрема для підвищення темпів економічного зростання і покращення рівня життя громадян.

Доходи бюджету включають податкові, неподаткові, доходи від операцій з основним капіталом і офіційні трансферти. Хоча кожен з цих елементів є важливим, найбільшу частину бюджету формують саме податкові надходження. Вони відображають вартість суми коштів, які надходять до держави для підтримки стабільності економіки та задоволення потреб громадян.

2. Для формування дохідної частини Державного бюджету України передбачено нормативно-правове забезпечення, яке включає Конституцію України, Податковий та Бюджетний кодекси, Закони України і відповідні постанови Кабінету Міністрів України.

3. Протягом 2019-2023 років доходи Державного бюджету показували позитивну динаміку зростання, з 998278,9 млн грн у 2019 році до 2671998 млн грн у 2023 році. У 2023 році найбільшу частку серед доходів складали податкові надходження – 45,04%, хоча їхня частка поступово зменшувалась, а неподаткові надходження займали 37,11%, при цьому їхня питома вага збільшувалась протягом аналізованого періоду.

4. Податкові надходження за період з 2019 по 2023 рік зросли з 799 776,4 млн грн до 1 203 544,1 млн грн. Найбільшу частку серед цих надходжень становили: ПДВ (48,2%), ПДФО (17,2%), акцизний збір (13,9%) та податок на прибуток (12%). Збільшення доходів бюджету було досягнуте завдяки приросту таких податків: ПДВ (+202 107,1 млн грн), ПДФО (+96

990,7 млн грн), акцизного збору (+43 989,4 млн грн) та податку на прибуток (+36 750,8 млн грн) за період з 2019 по 2023 роки.

5. Протягом 2019-2023 років неподаткові надходження виросли з 186684,2 млн. грн до 991601,7 млн грн. Основним чинником цього збільшення стали власні надходження бюджетних установ, які зросли на 766276,9 млн. грн. Серед неподаткових надходжень найбільшу частку склали власні надходження бюджетних установ – 81,93%, та доходи від власності й підприємницької діяльності – 12,5%.

Інші джерела надходжень включали доходи від операцій з капіталом (які зменшились з 183 млн. грн до 100,3 млн. грн), кошти від закордонних країн (що зросли з 1139,7 млн. грн до 433404,5 млн. грн через допомогу в умовах війни), цільові фонди (які скоротились з 1770,6 млн. грн до 432,1 млн. грн), а також офіційні трансферти, що збільшились на 42915,3 млн. грн у період з 2019 по 2023 рік.

6. Було проаналізовано досвід зарубіжних країн з наповнення доходами Державного бюджету, вказано переваги таких методів. Також було розглянуто основні реформи, які пов’язанні з наповненням Державного бюджету Україги.

Реформи, які Міністерство фінансів пропонує для України, є важливими та виправданими. Однак для досягнення успішного результату необхідно врахувати додаткові кроки, включаючи створення антикорупційних механізмів, підтримку бізнесу, оптимізацію соціальних процесів і пришвидшення діджиталізації.

7. Було виявлено такі шляхи покращення формування дохідної частини Державного бюджету як: зменшення податкових пільг, які були введені в лютому 2022 року, впровадження нової системи електронної документації АІС «ГРК-ВЕБ», покращення фінансового моніторингу за використанням бюджетних коштів розпорядниками, забезпечити прозорість бюджетного процесу, використання безготівкових методів оплати для підвищення ефективності контролю за доходами та витратами фізичних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України: від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text (дата доступу: 29.12.2024)

2. Загородній А.Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. 4-те вид., випр. та доп. К.: Т-во „Знання”, КОО; Л.: Вид-во Львів. банк. ін-ту НБУ. 566 с.

3. Бюджетна система України: навчальний посібник в схемах і таблицях / С. В. Качула, Г. Є. Павлова, Л. В. Лисяк, Добровольська О.В., Л. І. Катан. Дніпро: Монолит, 2021. 332 с.

4. Тарасюк М. В. Сироветник О.С. Доходи бюджету в системі соціально-економічного розвитку України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Випуск 21. Частина 2. С. 93-97.

5. Маркуц Ю. І., Гусаревич Н. В. Ефективність формування доходів бюджету в умовах економічних перетворень. Економіка та держава. 2018. Випуск 8. С. 31-34.

6. Рожко О., Ткаченко Н., Коваленко Ю. Науково-методичний підхід до бюджетного стратегування за допомогою застосування програмно-цільового методу. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 2021. 2 (33), 335–344. URL: https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i33.206974 (дата доступу: 29.12.2024)

7. Дем'янишин В.Г., Погріщук Г.Б., Клівіденко Л.М. Бюджетний менеджмент : підручник / за ред. В.Г. Дем'я-нишина, Г.Б. Погріщук. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 532 с.

8. Бюджетна система: підручник / за ред. д. е. н., професора В.Г. Демянишина, д. е. н., професора О.П. Кириленко та д.е.н., професора З.М. Лободіної. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 624 с.

9. Бюджетна система в таблицях і схемах : Навчальний посібник / Ситник Н.С., Західна О.Р., Стасишин А.В., Шушкова Ю.В. – Львів : Видавництво "Апріорі", 2017. 180 с.

10. Миськів Г. Бюджетна система : теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. 272 с.

11. Бюджетна система : підручник / за ред. д. е. н., професора В. Г. Дем'янишина, д. е. н., професора О. П. Кириленко та д. е. н., професора З. М. Лободіної. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. 624 с.

12. Fiscal Policy. The budgetary policy of the government. URL: https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/economics/what-is-fiscalpolicy/ (дата звернення: 30.12.2024)

13. Кир'язова Т. О. Доходи державного бюджету України: проблеми формування та можливі джерела збільшення / Т. О. Кир'язова, Н. І. Чулак // Економіка. Фінанси. Право. 2017. № 2/2. С. 40-44

14. Слободянюк Н. О. Проблемні питання формування дохідної частини бюджету: сучасні реалії. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Випуск 15. С554-558.

15. Дорошенко О. О. Особливості формування дохідної частини бюджету України //Ефективна економіка. 2015. №. 10. С. 112-123

16. Бачо, Р. Й., Иллар, Е. Й., & Бачо, Є. Й. Стан формування доходної частини бюджету України в сучасних кризових умовах. 2014

17. Данилюк, М. М. (2013). Вплив виконання державного бюджету на макроекономічну стабільність в Україні. Економічний аналіз. 2013. С. 241-247

18. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата доступу: 29.12.2024)

19. Податковий кодекс України: Закон України № 2755-VI від 02.12.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата доступу: 29.12.2024)

20. Сучасна бюджетна система: правила та процедури. Навчальний посібник. URL: https://www.ibser.org.ua/sites/default/files/170x240_preview_0.pdf (дата доступу: 30.12.2024)

21. Дубенко М.І. Особливості формування доходів державного бюджету України. Актуальні питання фінансової теорії та практики : збірник матеріалів П'ятої заочно-дистанційної наук. конф. студ. і молодих вчених (м. Тернопіль, 5-6 лист. 2018 р.) / редкол. : В. П. Горин, М. Б. Гупаловська, О. В. Квасниця [та ін.]; відп. за вип. О. П. Кириленко. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. С. 99-104.

22. Мінфін. Доходи державного бюджету України в 2019 р. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2019/

23. Мінфін. Доходи державного бюджету України в 2020 р. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2020/

24. Мінфін. Доходи державного бюджету України в 2021 р. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2021/

25. Мінфін. Доходи державного бюджету України в 2022 р. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2022/

26. Мінфін. Доходи державного бюджету України в 2023 р. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2023/

27. Бабій О. М. Формування доходів Державного бюджету України. URL: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10344/%d0%91%d0%b0%d0%b1%d1%96%d0%b9%20%d0%9e..pdf?sequence=1&isAllowed=y

28. Собчук С. І. Формування неподаткових надходжень бюджету в системі бюджетного регулювання. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 7. С. 79-84.

29. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: https://www.treasury.gov.ua/ua.

30. Світовий досвід оподаткування: Німеччина. URL: http://sfs.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkchiv/mijnarodniy-dosvidrozvitk/svitovui-dosvid/germany/ (дата звернення: 04.12.2025)

31. Андрущенко В. Л., Варналій З. С., Прокопенко І. А., Тучак Т. В. Податкові системи зарубіжних держав: навч. посіб. / ред. Мельник П. В. Київ. 2012. 225 с.

32. Лаврешов А. Ю. Сучасний досвід розвитку податкових систем в зарубіжних країнах. Менеджер. 2016. № 3. С. 39–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzhm_2016_3_7 (дата звернення: 04.01.2025).

33. Заха Д., Бетлій О. Аналітична записка «Оподаткування розподіленого прибутку: міжнародний досвід». Берлін/Київ.: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. 2017. 18 с.

34. DoingBusiness, 2019. TheWorldBankGroup. URL: http://www.worldbank.org/content/dam/doingBusiness/media/AnnualReports/English/DB2019-report_web-version.pdf 1. (дата звернення: 04.01.2025).

35. Курганова І. Чому українцям вигідно вести бізнес в Естонії? URL: http://forbes.net.ua/ua/explain/accounting_and_law/1411633-chomu-ukrayincyamvigidno-vesti-biznes-v-estoniyi (дата звернення: 04.01.2025).

36. Міністерство фінансів України. (2024). Звіт про виконання державного бюджету за 2024 рік. URL: https://www.minfin.gov.ua/.

37. Міністерство енергетики України. (2023). Енергетична стратегія України до 2030 року. URL: https://mpe.kmu.gov.ua/.

38. Міністерство цифрової трансформації України. (2023). Програма діджиталізації державних послуг в Україні. URL: https://e-gov.gov.ua/.

39. Радіонов Ю. Д. Державні фінанси у воєнний та поствоєнний періоди. Фінанси України. 2022. № 10. С. 44–65

40. Мотузка О. М. Статистичний аналіз доходів державного бюджету України. Статистика України. 2015. № 1 (68). С. 23–27.

41. Про Державний бюджет України на 2024 рік: від 09.11.2023 р. № 3460-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text (дата доступу: 05.01.2025)

42. Про Державний бюджет України на 2024 рік: від 09.11.2023 р. № 3460-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text (дата доступу: 05.01.2025)

43. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 №2404-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text (дата звернення: 05.01.2025).

44. Проблеми трактування сутності категорії «доходи державного бюджету». URL: https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/40c9e49d-8ecd-4e74-9f9f-a38c698081b3/content (дата доступу: 05.01.2025).

45. Семенченко С.А. Доходи місцевих бюджетів як правова категорія. Прикарпатський юридичний вісник. 2019. Випуск 2 (27). С. 48-51.

46. Сироветник О.С. Доходи державного бюджету: економічний зміст, особливості формування та вплив на систему міжбюджетних відносин. Приазовський економічний вісник. 2020. Випуск 1 (18). С. 272-278.

47. АІС «ГРК-ВЕБ» впроваджена в експлуатацію. Державна установа. Відкриті публічні фінанси. URL: https://www.publicfinance.gov.ua/news/21 (дата звернення 05.01.2025).

48. Які документи передаватимуть через АІС «ГРК-ВЕБ». Платформа Бюджет та ОМС. URL: https://oblikbudget.com.ua/news/76518-yaki-dokumenti-peredavatimut-cherez-ais-grk-veb.